

31 Dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü və Yeni iliniz mübarək!

İndi Ermənistan adlanan ərazi, Qərbi Azərbaycan-İrəvan mahalı, Göyçə mahalı, Zəngibasar mahalı tarixi Azərbaycan torpağıdır.
Heydər ƏLİYEV

Bu gün biz yaxşı bilirik ki, Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpağında yaranıb. Zəngəzur, Göyçə mahalı, İrəvan bizim doğma torpaqlarımızdır. Biz qayıdacağıq.
İlham ƏLİYEV

BİR PARÇA DAŞ VƏTƏNDİR!

Mahirə NAĞIQIZI

YURDUN SƏSİ

№ 03

Dekabr 2024-cü il

Ulu Öndər Heydər Əliyevin anım günü

Azərbaycanın çağdaş tarixində silinməz iz qoymuş Ulu Öndər Heydər Əliyev dahi şəxsiyyətlərdən biridir. Müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi, milli şüurun inkişafı, iqtisadiyyatın tərəqqisi və ordu quruculuğu Ulu Öndərin hakimiyyətdə olduğu dövrün əsas nailiyyətləridir. Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdan Ümummilli Lider tərəfindən dövlətçiliyin əsasları qoyuldu və genişmiqyaslı islahatlara start verildi. Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana bəxş etdiklərini tarix boyunca ondan əvvəl heç kim bacarmayıb.

Xalqımız Dahi Şəxsiyyətin xilaskarlığı və quruculuq missiyasını unutmur və heç vaxt unutmayacaq. İyirminci əsrin 90-cı illərində çox çətin dönmə yaşamış Azərbaycan xalqı qurtuluşuna, bugünkü tərəqqisinə görə özünü Heydər Əliyevə borclu hesab edir. Hər il dekabrın 12-də və mayın 10-da Fəxri xiyabanda yaşanan izdiham Ulu Öndərin xatirəsinə böyük hörmətin əlamətidir. Xalqımız Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasına sadıqdır.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin ön böyük arzusu Qarabağın düşmən tapdağından azad edilməsi, Azərbaycanı bütöv görmək idi.

Dahi şəxsiyyətin bu arzusunu və vəsiyyətini onun layiqli davamçısı, Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrimizin Müzəffər Ali Baş Komandanı, qüdrətli sərkərdə İlham Əliyev reallığa çevirdi, ölkəmizin ərazi bütövlüyü və suverenliyi hərbi-siyasi yolla bərpa olundu. İndi üçrəngli Dövlət Bayrağımız bütöv Azərbaycanın hər bir guşəsində qürurla dalğalanır. İşğaldan azad edilmiş Qarabağ və Şərqi Zəngəzur hazırda yenidən qurulur, ərazilər minarlardan təmizlənir, sürətlə genişmiqyaslı bərpa və yenidənqurma işləri aparılır.

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev cismən aramızda olmasa da, onun parlaq ideyaları Azərbaycanın inkişaf yolunu işıqlandırır. Ulu Öndərin müəyyənləşdirdiyi inkişaf yolu əzmlə davam etdirilir və ölkəmizi inamla irəli aparır. Bu gün vətənimizin milli maraqlarını qətiyyətlə müdafiə edən Prezident İlham Əliyev uzaqgörən və titanik fəaliyyəti ilə Azərbaycanı dünya miqyasında, o cümlədən Türk dünyasında və bölgədə qüdrətli dövlətə, söz və nüfuz sahibinə, etibarlı tərəfdaşa çevirib.

Əminliklə söyləmək olar ki, Azərbaycan var olduqca Ulu Öndər Heydər Əliyevin ideyaları yaşayacaq və daha da inkişaf etdiriləcək.

AZƏRTAC

Milli Məclisdə “Qərbi Azərbaycana təhlükəsiz və ləyaqətli qayıdış” mövzusunda ictimai dinləmə keçirilib

Dekabrın 2-də parlamentdə Milli Məclisin Qərbi Azərbaycana Qayıdış üzrə Təşəbbüs Qrupunun təşkilatçılığı ilə “Qərbi Azərbaycana təhlükəsiz və ləyaqətli qayıdış” mövzusunda ictimai dinləmə keçirilib.

Dinləmədə Milli Məclisin deputatları, Prezident Administrasiyasının, Xarici İşlər Nazirliyinin, Mədəniyyət Nazirliyinin, Baş prokurorluğun, Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsinin, AMEA-nın, Auditorlar Palatasının, Sosial Tədqiqatlar Mərkəzinin nümayəndələri, Qərbi Azərbaycan İcmasının üzvləri, ziyalılar, hüquqşünaslar, tarixçilər, sahə mütəxəssisləri, media orqanlarının rəhbərləri, təhsil ocaqlarının, dövlət qurumlarının, vətəndaş cəmiyyətinin təmsilçiləri və ekspertlər iştirak ediblər.

(Davamı səh.2-də)

CƏNAB PREZİDENT,
DOĞUM
GÜNÜNÜZ
mübarək!

24 dekabr 24 dekabr 24 dekabr

24 dekabr Prezident İlham Əliyevin doğum günüdür

İlham Əliyev 1961-ci il 24 dekabr tarixində Bakıda anadan olub.

O, ilk təhsilini Bakıda alıb, 1977-ci ildə Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutuna daxil olmuşdur. Daha sonra isə həmin institutun aspiranturasına daxil olub, 1985-ci ildə oranı bitirib.

İlham Əliyev 1994-2003-cü illərdə SOCAR-ın vitse-prezidenti, sonra isə birinci vitse-prezidenti vəzifəsində çalışıb. 1995-ci və 2000-ci illərdə o, Milli Məclisə üzv seçilib, 2001-2003-cü illərdə Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri olub. 2003-cü ildə Baş Nazir vəzifəsinə təyin edilib.

15 oktyabr 2003-cü ildə İlham Əliyev xalq tərəfindən Azərbaycan Respublikası

nın Prezidenti seçilmişdir. O, 2008, 2013, 2018 və 2024-cü illərdə keçirilən seçkilərdə yenidən qələbə qazanmışdır.

Prezident İlham Əliyevin uğurlu fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanın hərbi, iqtisadi və siyasi gücü mühüm dərəcədə artmışdır. Nəticədə, 2020-ci ildə Azərbaycan ordusu işğal altında olan torpaqlarımızı cəmi 44 gün ərzində erməni işğalından azad etmişdir.

Möhtərəm cənab Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan, Sizi doğum gününüz münasibətilə təbrik edir, ölkəmizin tərəqqisi, dövlətçiliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi, xalqımızın rifahı naminə gərgin və məhsuldar fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayırıq.

“Qayıdış hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təmin edilməsi” mövzusunda II beynəlxalq konfransın iştirakçılarna

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Sizi Qərbi Azərbaycan İcmasının “Qayıdış hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təmin edilməsi” mövzusunda Bakı şəhərində təşkil etdiyi II beynəlxalq konfransda salamlayıram.

Hazırda dünyada 120 milyondan çox insan məcburi köçürülmə problemi ilə qarşılaşmışdır və beynəlxalq ictimaiyyətin birgə səyləri olmadan bu problemin effektiv həlli mümkün deyildir.

Azərbaycan xalqı da ötən əsrin əvvəllərindən başlayaraq köçkünlük problemi ilə üzləşmişdir. Qərbi Azərbaycanda – indiki Ermənistan ərazisində yaşayan azər-

baycanlılar etnik təmizləməyə məruz qalaraq, tarixi vətənlərindən mərhələli şəkildə zorla çıxarılmışlar. 1918–1921, 1948–1953 və 1987–1991-ci illərdə daha dəhşətli xarakter almış köçürmələr nəticəsində yüz minlərlə azərbaycanlı dədə-baba yurdunu tərk edərək Azərbaycana sığınmışdır. Bu dəhşətli deportasiyalardan sonra Ermənistanda bir nəfər belə azərbaycanlı qalmamış və Ermənistan monoetnik dövlətə çevrilmişdir.

Ermənistan Azərbaycan xalqının əsrlər boyu öz dədə-baba torpaqlarında yaşaması və zəngin mədəni irs yaratması faktını hər vaxtlə danmağa çalışır.

(Davamı səh.2-də)

“Qayıdış hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təmin edilməsi” mövzusunda II beynəlxalq konfransın iştirakçılarına

(Əvvəli səh.1-də)

Ermənistan Qərbi Azərbaycanda xalqımızın min illər ərzində yaratdığı mədəni irsi – tarixi abidələri, qəbiristanlıqları, məscidləri, tarixi yaşayış yerlərini dağıtmış, UNESCO tərəfindən ümumbəşəri mədəni dəyər kimi tanınan Azərbaycan aşiq sənətinə ciddi zərər vurmuşdur.

Bu tarixi-mədəni abidələr arasında yalnız Azərbaycan memarlığının və İslam mədəniyyətinin parlaq nümunələrindən biri olan Göy Məscid salamat qalmışdır. Lakin Ermənistan Göy Məscidin orijinal tarixi-memarlıq üslubunu qəsdən dəyişdirərək onu başqa ad altında təqdim etməyə çalışır. Regionun tarixini və mədəni mənzərəsini təhrif etmək, yənidən yazmaq məqsədi daşıyan belə destruktiv addımlar dözümsüzlük və irqçilikdən başqa bir şey deyildir.

Ermənistan bununla da kifayətlənməmiş, Azərbaycan qarşı hərbi təcavüzə əl ataraq onun ərazilərini işğal etmiş, etnik təmizləmə törətmiş, şəhər və kəndləri dağıtmış, talan etmiş, torpaqlarımızı saysız-hesabsız minalarla çirkləndirmişdir.

Azərbaycan xalqı heç vaxt bu ədalətsizliklə barışmamış, haqq səsinə dünyaya çatdırmağa çalışmışdır. 2020-ci ildə Azərbaycanın şanlı qələbəsi ilə bitən Vətən müharibəsi Qarabağdan və Şərqi Zəngəzurdan qovulmuş soydaşlarımızın doğma yurdlarına qayıdışına imkan yaradı. Azərbaycanın bu ədalətli savaşı beynəlxalq hüququn aliliyinin təntənəsi və global miqyasda məcburi köçürülmə proble-

minin həllinə verilmiş böyük bir töhfədir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə hazırda “Böyük Qayıdışa dair Dövlət Proqramı” uğurla icra edilir.

Təəssüf ki, Ermənistan cəmiyyətində xalqımıza qarşı dərin kök salmış nifrət hissi, mif “böyük Ermənistan” xülyası, Ermənistan konstitusiyasında Azərbaycana qarşı ərazi iddiasının hələ də qalması, bu ölkənin sürətlə sülhənlənməsi iki ölkə arasında dayanıqlı sülhün əldə olunmasını əngəlləyir.

Ermənistan Qərbi Azərbaycan İcmasının fəaliyyətini qəsdən öz ərazi bütövlüyünə təhdid kimi təqdim etməyə çalışır. Lakin İcmanın məqsədi Qərbi Azərbaycandan didərgin

salınmış soydaşlarımızın dinc və təhlükəsiz şəraitdə, ləyaqətlə öz dədə-baba yurdlarına qayıdışının təmin olunmasından ibarətdir. Bu, sırf insan haqları məsələsidir. Ermənistanın İcmanın fəaliyyətini təhdid kimi qələmə verməsi məsələnin əsl mahiyyətini təhrif etmək və beynəlxalq hüquqa əsaslanan qayıdış hüququnu inkar etmək cəhdidir.

Qərbi Azərbaycan İcması dəfələrlə Ermənistan hökumətini dialoqa çağırmış, lakin qarşı tərəf bundan imtina etmişdir. Ermənistan İcma ilə danışıqlara başlamalı və Qərbi azərbaycanlıların fundamental hüquqlarının bərpa edilməsi istiqamətində praktiki addımlar atmalıdır. Bundan əlavə, Ermənistan xal-

qımıza məxsus tarixi-mədəni irsin dağıdılması, təhrif edilməsi ilə bağlı vəziyyətin monitorinqi məqsədilə UNESCO-nun faktların araşdırılması missiyasının səfərinə icazə verməli və bu sahədə əməkdaşlıq etməlidir.

Qərbi Azərbaycan İcması üzvlərinin doğma torpaqlara qayıdış hüququnu təmin etmək məqsədilə beynəlxalq hüquqa uyğun dinc təşəbbüslərinin beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən dəstəklənməsi olduqca əhəmiyyətlidir. Uğurla həyata keçirilən Qayıdış Konsepsiyasına əsaslanan bu təşəbbüslər Qərbi azərbaycanlıların sülh yolu ilə təhlükəsiz və ləyaqətli şəkildə öz doğma yurdlarına geri dönməsinə böyük töhfələr verəcəkdir.

Müxtəlif vaxtlarda dədə-baba torpaqlarından zorla köçürülmüş, hazırda Azərbaycanda və dünyanın bir sıra ölkələrində məskunlaşmış minlərlə Qərbi Azərbaycan əsilli şəxsin hüquqlarının müdafiəsinə həsr edilmiş konfransın işinə uğurlar arzulayıram. Əminəm ki, Azərbaycan xalqının zaman-zaman məruz qaldığı deportasiyalar barədə həqiqətləri beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinə çatdıran bu beynəlxalq konfrans yaxın gələcəkdə qayıdış hüququ və dünyada köçkünlük problemi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılacaq önəmli beynəlxalq dialoq platformasına çevriləcəkdir.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 dekabr 2024-cü il

Milli Məclisdə “Qərbi Azərbaycana təhlükəsiz və ləyaqətli qayıdış” mövzusunda ictimai dinləmə keçirilib

(Əvvəli səh.1-də)

Dinləməni giriş sözü ilə açan Milli Məclisin deputatı, Qərbi Azərbaycan İcması İdarə Heyətinin sədri və Qərbi Azərbaycana Qayıdış üzrə Təşəbbüs Qrupunun rəhbəri Əziz Ələkbərov belə mühüm mövzuda ictimai dinləmənin keçirilməsinə göstərdiyi dəstəyə görə Milli Məclisin sədri Sahibə Qafarova və təşəkkürünü bildirib.

Əziz Ələkbərov məlumat verərək deyib ki, ötən dövrdə Milli Məclisdə Qərbi Azərbaycana qayıdışla bağlı müxtəlif komitələr tərəfindən beş dəfə ictimai dinləmə keçirilib. O bildirib ki, 1989-cu ildə yaradılan və Qərbi Azərbaycandan olan qaçqın soydaşlarımızın sosial və məskunlaşma problemləri ilə məşğul olan Azərbaycan Qaçqınlar Cəmiyyəti, Prezident İlham Əliyevin tövsiyəsi ilə 2022-ci ildə Qərbi Azərbaycan İcması adı ilə yenidən təşkil edilib. Bu addım tarixi torpaqlarımız uğrunda mübarizəyə yeni təkan verərək, soydaşlarımızın dinc və təhlükəsiz qayıdışı üçün siyasi əsaslar yaradan “Qayıdış Konsepsiyası”nın hazırlanmasına zəmin yaradıb. Bütün bunlar doğma torpaqlarına qayıdışa sarsılmaz inam yaradaraq, Qərbi Azərbaycana Qayıdış ideyasını ümummillət hədəfə çevirib və onu beynəlxalq müstəviyə daşımağa nail olub. Prezident İlham Əliyevin liderliyi sayəsində İcmanın hazırladığı sənədlər qısa müddətdə beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən BMT-də rəsmi sənədlər kimi təqdim edilib. Qurumun bir

sıra nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən Avropa İttifaqı, UNESCO ilə əməkdaşlığı genişləndirib. 2024-cü ildə Qambiyada keçirilən İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının zirvə görüşündə 57 dövlətin yekun sənədində, Ermənistandan qovulmuş azərbaycanlıların qayıdışına dəstək ifadə olunması və Ermənistanın müsəlman irsinə qarşı törətdiyi vandalizmin qınanması Azərbaycan diplomatiyasının uğuru kimi qiymətləndirilib.

Əziz Ələkbərov vurğulayıb ki, Qərbi Azərbaycan İcması bölgə həqiqətlərinin beynəlxalq müstəviyə çıxarılması və qaçqın soydaşlarımızın qayıdış hüququnun beynəlxalq miqyasda tanınması istiqamətində fəaliyyətini genişləndirməkdə qərarlıdır. Diqqətə çatdırılıb ki, İcma VII çağırış Azərbaycan parlamentinin formalaşmasından dərhal sonra Milli Məclisin sədrinə müraciət edərək, parlamentdə Qərbi Azərbaycana qayıdış məsələsi üzrə qurumun yaradılması təklifini irəli sürüb. Parlamentin spikeri Sahibə Qafarovanın sərəncamı ilə 13 nəfərdən ibarət Qərbi Azərbaycana

Qayıdış üzrə Təşəbbüs Qrupu yaradıldığını bildiren İcma sədri, bu Qrupun Azərbaycanın ümumdövlət və ümummillət maraqları, eləcə də tarixi ədalətin bərpası naminə var gücü ilə çalışacağını qeyd edib.

Tədbirdə Milli Məclisin Səhiyyə komitəsinin sədri Əhliman Əmiraslanov, Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu komitəsinin sədri Əli Hüseynli, Əmək və sosial siyasət komitəsinin sədri Musa Quliyev, İctimai birliklər və dini qurumlar komitəsinin sədri Fəzil Mustafə, Gənclər və idman komitəsinin sədri Şahin İsmayılov, Xarici müdaxilələrə və hibrid təhdidlərə qarşı müvəqqəti komissiyanın sədri Ramid Namazov, Müdafiə, təhlükəsizlik və korrupsiya ilə mübarizə komitəsinin sədr müavini Qüdrət Həsənzadə, İctimai birliklər və dini qurumlar komitəsinin sədr müavini Sahib Əliyev, deputatlar Azay Quliyev, Kamal Cəfərov, Ramil Həsən, Tənzilə Rüstəmxanlı, Rizvan Nəbiyev, Aydın Mirzəzadə, Səyyad Salahlı, Qaya Məmmədov və Mələhət İbrahimqızı çıxış edərək, son illər Milli Məclisdə Qərbi Azərbaycana qayıdışla bağlı keçir-

ilən dinləmələrin əhəmiyyətini qeyd ediblər, bunun ölkənin milli maraqları və tarixi ədalətin bərpası baxımından müstəsna əhəmiyyət daşıdığını vurğulayıblar.

Qərbi Azərbaycan İcmasının fəaliyyətinə toxunan deputatlar qeyd ediblər ki, qurumun son iki ildə ciddi və fundamental xarakter daşıyan sistemli işləri bu sahədə mühüm nəticələr əldə olunmasına və Qərbi Azərbaycana qayıdış məsələsinin beynəlxalq müstəvidə daha geniş şəkildə işıqlandırılmasına töhfə verib. Bu məsələnin parlament diplomatiyası vasitəsilə dünya ictimaiyyəti tərəfindən daha dərinlən anlaşılması və dəstəklənməsi barədə fikirlərini bölüşən deputatlar bildiriblər ki, bu proses Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeyinin gücləndirilməsi və tarixi ədalətin bərpası baxımından çox vacibdir.

İclasda Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi sədrinin müavini Fuad Hüseynov “Deportasiyaya məruz qalmış qərbi azərbaycanlılarla bağlı statistik məlumatlar”, Xarici İşlər Nazirliyinin Beynəlxalq Təhlükə-

sizlik İdarəsinin rəisi Samir Bəcanov “Beynəlxalq praktikada qaçqınların geri qayıdışının təmini”, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin rəisi Səbinə Hacıyeva “Qərbi Azərbaycanda maddi-mədəni irsimiz”, Baş Prokurorluğun İstintaq İdarəsinin rəisi müavini Qasım Məmmədov “Qərbi Azərbaycanda azərbaycanlılara qarşı cinayət törətmiş şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi” və AMEA-nın Tarix və Etnologiya İnstitutunun Qərbi Azərbaycan tarixi şöbəsinin müdiri Cəbi Bəhrəmov “Qərbi Azərbaycan tarixinin öyrənilməsi və araşdırılması” mövzularında məruzələrlə çıxış ediblər. Tədbirdə həmçinin Avrasiya Universitetinin professoru Firdun Cəlilov, Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin professoru Zəhid Cəfərov çıxış edərək, soydaşlarımızın Azərbaycan xalqının tarixi torpaqlarına qayıdışının təmin edilməsinin hüquqi aspektləri barədə qeyd və təkliflərini irəli sürüblər.

Tədbirə yekun vuran Milli Məclisin Qərbi Azərbaycana Qayıdış üzrə Təşəbbüs Qrupunun rəhbəri Əziz Ələkbərov iştirakçılara təşəkkürünü bildirib, Azərbaycan xalqının tarixi yaddaşının, Vətən sevgisinin güclü olduğunu vurğulayaraq Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə soydaşlarımızın Qərbi Azərbaycana qayıdışının təmin olunacağına inanımı ifadə edib.

Milli Məclisin Mətbuat və ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsi

Qərbi Azərbaycan İcmasının qayıdış hüququ mövzusunda təşkil etdiyi konfrans iki gün davam edəcək.

Konfransda 51 ölkədən, o cümlədən Türkiyə, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Almaniya, İndoneziya, İtaliya, Özbəkistan, Pakistan, Belçika, Gürcüstan, Kanada, İspaniya, İsveçrə, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Malta, Yaponiya, Albaniya, Banqladeş, Belarus, Bolqarıstan, Çexiya, Çindən xarici qonaq iştirak edir.

Bundan başqa, Danimarka, Efiopiya, Estoniya, Əlcəzair, Fransa, Xorvatiya, İordaniya, İraq, Koreya, Litva, Macarıstan, Malayziya, Mərakeş, Misir, Monteneqro, Nepal, Niderland, Norveç, Polşa, Rumıniya, Səudiyyə Ərəbistanı, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti, Şimali Makedoniya, Tailand, Ukrayna və Yeni Zelandiyadan olmaqla ümumilikdə 101 xarici qonaq var.

Qonaqlar arasında 7 ölkədən 11 parlament üzvü, 1 ölkə prezidentinin müşaviri, 1 ölkə vitse-prezidentinin müşaviri, 1 sabiq nazir, 2 keçmiş səfir, 17 ölkənin 23 məşhur universitetinin 24 professoru, 17 ölkədən 20 araşdırma mərkəzi və akademiyanın təsisçisi, rəhbər şəxsi yer alır.

Eyni zamanda, 11 ölkədən 12 beynəlxalq araşdırma institutunun rəhbəri, eksperti, 3 hökumət şurası üzvü, 8 ölkədən 8 hüquqşünas və hüquq müdafiəçisi, 1 hərəkət lideri, müxtəlif ölkə parlamentləri aparatlarının məsul əməkdaşları,

“Qayıdış hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təmin edilməsi” II beynəlxalq konfransı keçirilib

jurnalistlər, iş adamları da tədbir iştirakçıları arasındadır.

Konfrans zamanı 10 ölkəni təmsil edən 16 nəfər şəxs Qərbi Azərbaycan İcmasının fəxri üzvlüyünə qəbul olunub.

Eyni zamanda, tədbirdə Azər-

baycanda akkreditə olunmuş 25-dən artıq diplomatik nümayəndəlik təmsil olunur.

İctimai-siyasi və elmi dairələrdən iştirak edən nüfuzlu yerli qonaqlar nəzərə alınmaqla konfrans iştirakçılarının sayı ümumilikdə

210 nəfərdir.

Qeyd edək ki, dekabrın 5-i Qərbi Azərbaycanlıların 1987-1991-ci il deportasiyasının anım günüdür. Sözügedən günə bağlı ötən il də analoji beynəlxalq konfrans keçirilib. “Ermənistandan

didərgin salınmış azərbaycanlıların təhlükəsiz şəkildə və ləyaqətlə geri qayıdışını təmin etmək: global kontekst və ədalətli həll” mövzusunda olan beynəlxalq konfransda 44 ölkədən 100-dən çox nümayəndə tədbirdə iştirak edib.

Konfrans iştirakçıları və İcmanın üzvləri Zirə Mədəniyyət Mərkəzi - EKO Parkı ziyarət ediblər

Dekabrın 6-da Qərbi Azərbaycan İcmasının “Qayıdış hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təşviqi” mövzusunda təşkil etdiyi II Beynəlxalq konfransın iştirakçıları və İcmanın üzvləri Zirə Mədəniyyət Mərkəzi - EKO Parkı ziyarət ediblər.

Qonaqlar əvvəlcə Eko Parkın ərazisində ağac əkilər. Sonra konfrans iştirakçıları “Vətənim Qərbi Azərbaycan” rəsm və xalça sərgisi ilə tanış olublar. Həmçinin Zirə Mədəniyyət Mərkəzində Qərbi Azərbaycana həsr olunmuş rəsm əsərlərinə baxış keçirilib.

Xalçalarla tanışlıq zamanı iştirakçılar Qərbi Azərbaycan xalçalarının

naxışları olan kiçikölçülü xalçaların toxunuşu prosesində də iştirak ediblər. Sonda “Qərbi Azərbaycanın zəngin mədəni irsi” (“Rich cultural heritage of Western Azerbaijan”) adlı film nümayiş etdirilib və konsert proqramı təşkil olunub.

Qeyd edək ki, dekabrın 5-6-da keçirilən “Qayıdış Hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təmin edilməsi” mövzusunda konfransda 51 ölkədən qonaqlar iştirak ediblər.

Konfrans zamanı 10 ölkəni təmsil edən 16 nəfər şəxs Qərbi Azərbaycan İcmasının fəxri üzvlüyünə qəbul olunub.

Əziz Ələkbərli: Zirədəki Ekoparkda Qərbi Azərbaycan parkı yaradılacaq

Zirədəki Ekoparkda Qərbi Azərbaycan parkı yaradılacaq. AZƏRTAC xəbər verir ki, bunu Qərbi Azərbaycan İcmasının İdarə Heyətinin sədri Əziz Ələkbərli jurnalistlərə müsahibəsində deyib.

Ə. Ələkbərli bildirib ki, “Qayıdış hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təmin edilməsi” mövzusunda II beynəlxalq konfransın ikinci günündə keçirilən ağacəkmə aksiyasında hər bir qonağın adına ağac əkilib:

“Bu ənənə növbəti illərdə də davam etdiriləcək. Bu ərazidə böyük Qərbi Azərbaycan parkı yaradılacaq”.

Gənclərlə Vətənə Qayıdış: Keşkend və Paşalı İcmalarının gəncləri ilə görüş keçirilib

Qərbi Azərbaycan İcmasında Dərələyəz İcmasının təşkilatçılığı ilə gənclərlə görüş keçirilib.

Qərbi Azərbaycan həqiqətlərinin gənclərə çatdırılması və onların tarixi torpaqlara qayıdış istiqamətində rolunun artırılması məqsədilə keçirilən tədbirdə əsasən Keşkend və Paşalı rayonlarından olan gənclər iştirak edib.

Tədbir Dövlət Himni ilə açıq elan olunub, Ulu Öndər Heydər Əliyev və şəhidlərimizin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Tədbirin məqsədi Qərbi Azərbaycan İcmasının yaradılmasının məqsədi, fəaliyyət istiqamətləri, qarşıda duran vəzifələrin icrası, eyni zamanda geri qayıdış hüquqlarının təmin edilməsində gənclərin rolu, Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı, Keşkend və Paşalı rayon icmalarından olan intellektli, dünyagörüşlü, müxtəlif dil bilikləri olan, vətənpərvər, öz soy kökünə bağlı və təşəbbüskar gənclərinin üzə çıxarılması, Qərbi Azərbaycan həqiqətlərinin Dünya İctimaiyyətinə çatdırılmasında, əslən Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı, Keşkend və Paşalı rayonlarından olan gənclərin fəaliyyətinin artırılması, Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı, Keşkend və Paşalı rayon icmalarından olan fəal gənclərinin ideya və təşəbbüslərinin dəstəklənməsi və Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı, Keşkend və Paşalı rayon icmalarından olan

bəzi gənclərə üzvlük vəsiqələrinin təqdim edilməsi olub.

Tədbirdə çıxış edən Qərbi Azərbaycan İcmasının İdarə Heyətinin sədri Əziz Ələkbərli ötən əsr ərzində Qərbi azərbaycanlıların deportasiyalarını xatırladı, onların bu gün öz doğma yurdlarına qayıdış uğrunda əzmlə mübarizə apardığını vurğulayıb.

Sədr bu həqiqətlərin geniş yayılması, tarixi ədalətin öz yerini tapması, Qərbi azərbaycanlıların ata-baba yurdlarına sülh yolu ilə, təhlükəsiz və ləyaqətli şəkildə qayıtması uğrunda gənclərin icmaya öz dəstəklərini ifadə etməsi və təşkilatın ətrafında birləşməsinə yüksək dəyərləndirib. O, son iki ildə Qərbi Azərbaycan həqiqətlərinin təbliğ olunmasında icmaların fəaliyyətini, bilavasitə, Dərələyəz İcmasının təmsilçisi Mahirə Hüseynovanın xidmətlərini xüsusi qiymətləndirib.

Daha sonra söz Qərbi Azərbaycan İcması İdarə Heyətinin üzvü, Keşkend İcmasının sədri, ADPU-nun Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, professor Mahirə Hüseynovaya verilib. O, Qərbi Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasında gənclərin rolunun əhəmiyyətini, bununla bağlı onların üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü qeyd edib. Gənclərin, doğma torpaqlarımıza qayıdış uğrunda görülən işlərin mühüm komponenti olduğunu, İcma tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər və layihələrdə iştiraklarının mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulayıb. Mahirə

Hüseynova qeyd edib ki, Qərbi azərbaycanlılar Prezident İlham Əliyevin müdrik siyasəti sayəsində öz evlərinə qayıtmaq düşüncəsi ilə yaşayır və o günün gələcəyinə inanırlar.

Qərbi Azərbaycan İcması Gənclər Şurasının üzvü, İcmanın Nəzarət-Təftiş Komissiyasının sədr müavini, Milli Məclisin deputatı Şahin İsmayılov Azərbaycan gəncinin hər zaman fəal olduğunu, irili-xırdalı bütün tədbirlərdə gənclərin təkənnəverici qüvvəsinin əvəzsiz rol oynadığını diqqətə çatdırıb. Deputat Qərbi Azərbaycanla bağlı aparılan işlərdə, tariximizin nəsildən-nəslə ötürülməsində gənclərin rolunun əhəmiyyət daşıdığını bildirib. Qeyd edib ki, gənclərlə iş sahəsində öz bilik və təcrübələrini İcmanın gənc üzvləri ilə bölüşməyə, onlara fəaliyyət istiqamətləri üzrə konkret dəstək verməyə həmişə hazırdır.

Tədbirdə çıxış edən Aqrar elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutunun direktoru Faiq Xudayev, Qərbi Azərbaycan İcmasının Keşişkənd icma sədrinin müavini Məhəmməd Rəsuloğlu, Qərbi Azərbaycan İcmasının Aparatında koordinator, Keşkend rayon İcmasının gənclərlə iş üzrə məsul şəxsi Anar İrzaquluyev çıxışlarında gəncləri bu müqəddəs amal uğrunda və ümummilli məsələdə daha fəal olmağa çağırıblar.

Daha sonra Qərbi Azərbaycan İcmasının Aparatında koordinator, Keşkend rayon

İcmasının gənclərlə iş üzrə məsul şəxsi Anar İrzaquluyev gənclərlə işin təşkili, İcma tərəfindən həyata keçirilən layihə və tədbirlərdə gənclərin iştirakı və gələcək fəaliyyətlərə dair prezentasiya ilə çıxış edib.

Gənclərdən - Qərbi Azərbaycan İcmasının üzvü, Binəqədi rayon İcra Hakimiyyəti Aparatında Baş məsləhətçi Zibə Nəcəfova, Birləşmiş Ərəb Əmirliyinin paytaxtı Dubayda prestijli universitetdə təhsil alan Nicat Rəhimov Qərbi Azərbaycanda doğulmasalar da, o yerləri görməyə, mənsub olduqları bölgənin tarixi, coğrafiyası, mədəniyyəti ilə bağlı daim tədqiqat axtarışında olduqlarını, ailələrində eşitdikləri xoş xatirələri və bu yolda bütün beynəlxalq müstəvilərdə, sosial media şəbəkələrində elmi-praktiki mübarizə apardıqlarını, doğma yurda qayıdışın yaxın olduğuna inandıqlarını bildiriblər.

Tədbirdə gənclərə üzvlük vəsiqələri təqdim edilib.

Ziyalılar və gənclər arasında geniş müzakirələr aparılıb, suallar cavablandırılaraq, təkliflər dinlənilib.

Sonda xatirə fotosu çəkilib.

Qeyd edək ki, Qərbi Azərbaycan İcmasında gənclər arasında Qərbi Azərbaycan həqiqətlərinin tanıtılması və tarixi torpaqlara qayıdış arzularının möhkəmləndirilməsi baxımından mütəmadi olaraq müxtəlif icmaların gəncləri ilə görüşlər təşkil olunur.

Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Şurasının qərarı ilə filologiya elmləri doktoru, professor Mahirə Hüseynova "Fəxri professor" diplomu ilə təltif olunmuşdur.

Universitetin Magistratura və doktorantura mərkəzində keçirilən Elmi Şurani giriş sözü ilə açan rektor Elbrus İsayev professor Mahirə Hüseynovanın Naxçıvan Dövlət Universitetinə verdiyi töhfələrə görə öz dərin təşəkkürlərini bildirmişdir.

ADPU-nun Filologiya fakültəsində "Ulduz" jurnalının redaksiya heyəti ilə görüş keçirilmişdir

Görüşdə ADPU-nun Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru prof. Mahirə Hüseynova, Filologiya fakültəsinin dekanı dos. Könül Həsənova, "Xalq qəzeti"nin baş redaktoru Əflatun Amaşov, "Ulduz" jurnalının baş redaktoru Qulu Ağsəs, prorektorluğun nəzdində fəaliyyət göstərən Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzinin

rəhbəri t.ü.f.d. Leyla Calalova, Mərkəzin mütəxəssisi Möhübbət Məmmədov, "Ulduz" jurnalının baş redaktor müavini Təranə Vahid, Xalq artisti Eldost Bayram, "Ulduz" jurnalının şöbə redaktoru Taleh Mansur və Filologiya fakültəsinin müəllim-tələbə heyəti iştirak etmişlər.

Prof. Mahirə Hüseynova və dos.

Könül Həsənova görüşün əhəmiyyətini və "Ulduz" jurnalının ədəbi təfəkkürün formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynadığını vurğulamışlar.

Prof. Mahirə Hüseynova çıxışı zamanı qeyd etmişdir ki, "Ulduz" jurnalının bir nömrəsi bütövlükdə Qərbi Azərbaycan mövzusunda həsr olunmuşdur.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Erməni şovinistlərinin 1922-ci ildə "ölü kəndə" çevirdikləri Gümüşxana kəndi tarixən Qndevaz yaşayış məntəqəsinin cənubunda, Arpa çayının sağ qolunda, Gümüşxana çayının sahilində yerləşirdi. Filiz yataqları ilə zəngin olan bu kəndə ermənilər İrandan köçürülən illərdən göz dikmişdilər. XIX əsrin ortalarından XX əsrin əvvəllərinə kimi rus məmurlarının siyahıyaalma sənədlərində Gümüşxana kəndində yaşayan azərbaycanlı əhalinin statistikasını əksini tapmış, ermənilərin çox az sayda yaşadığını göstərilməmişdir. Toponimin "Gümüşxana" adlanması kəndin yaxınlığındakı gümüş filiz yatağının çox olması ilə əlaqədardır. 1590-1727-ci illərdə Osmanlı türklərinin icmal dəftərlərində Gümüşxana toponimi "Gümüşlük" kimi verilmiş və kəndin gəlinin 2512 ağçadan ibarət olması göstərilmişdir (1,60).

Dərələyəz mahalında ən qədim kəndlərdən olan Güneyvəng mürəkkəb struktura malik olub, "güney" və "vəng" sözləri əsasında formalaşmışdır. Bu yaşayış məntəqəsi Keşkənd rayonunda, Arpa çayının sağ qoluna qovuşan Canı çayının üstündə yerləşmiş və şərq tərəfində Qovuşuq kəndi, sol tərəfində isə Ələyəz kəndi ilə sərhədlənirdi. Cənub və Şimal tərəfləri dağlarla əhatə olunmuş bu kənd zəngin flora və faunası ilə seçilirdi. XIX əsrin əvvəllərindən XX əsrin əvvəllərinə kimi kameral sənədlərdə əhalinin sayı göstərilmiş və ermənilərin töktük sayda yaşamaları qeyd edilmişdir. Güneyvəng kəndi də 1930-cu ildə erməniləşdirmə siyasətinin qurbanı olmuş, kənd yandırılmış, dağıdılmış, viran edildikdən sonra ləğv olunmuşdur. Güneyvəng toponimi iki coğrafi termin səciyyəli leksik vahidlər əsasında tarixən yaransa da, bu kənddə Türkiyədən XI əsrdə gəlmiş Hacısamılı tayfası və onun müəyyən qolları yaşamışdır. Hacısamılı tayfasının 10 qolu olmuş və onların bir hissəsi Dərələyəzin Qovuşuq, Qozulca, Alagöz, Qaraqaya kəndlərində bir hissəsi Qotur, Aysəsi, Qabaxlı kəndlərində, digər bir qismi isə Naxçıvanda məskunlaşmışdır. Hacısamılı tayfaları çox ehtimal ki, qədim Kovrov tayfalarının törəmələrindən olmuşdur. İndiki Ermənistanda "Güney" və "vəng" komponentli 100-ə qədər Azərbaycan əhalisi yaşayan kənd adları qeydə alınmışdır (9, 377). Vəhşi ermənilər Güneyvəng kəndinə məxsus qədim qəbiristanlığın tən ortasından 1950-ci ildə magistr al yal salaraq onu darmadağın etdilər, onun ərazisində qəbir daşları və qədim qoç heykəllərini yoxa çıxartdılar. İ. Çafçavidze yazırdı: "Ermənilər müxtəlif tikintilərdən, qəbiristanlıqlardan daşları çıxarıb, onların guya ki qədim erməni dilinə aid yazıları olan daşları qoyurdular" (10, 17).

Dərələyəzin Her-her kəndi Əzizbəyov rayonunda, rayon mərkəzindən 27 km şimal-şərqdə yerləşmişdir. 1727-ci ilə aid mənbədə Her-her kimi adı çəkilmişdir (1, 63). 1832-ci ildə İrandan, Rusiyadan, Suriyadan gəlmə ermənilər yerləşdirildikdən sonrakı dövrlərdə kəndin fa-

ciəli günlərinin başlanğıcı qoyulmuş və bu proses 1988-ci ilə qədər davam etdirilmişdir. 1918-ci ildə erməni vəhşilikləri nəticəsində kəndin əhalisi qovulmuş, 1949-cu ildə vaxtilə kəndə qayıtmış azərbaycanlılar didərgin salınaraq Dərələyəzin müxtəlif kəndlərində məskunlaşmalı olmuşlar. 1988-ci ildə son nəfərədək əhalini qırğınlarla, qətlərlə Azərbaycana deportasiya etmişlər.

alınmış, illər üzrə vergi ödəyicilərinin adları və miqdarı əks olunmuşdur (1, 57). Zəncirvari dağ silsilələri ilə əhatə olunmuş Nesin kəndində əhali bağçılıq, əkinçilik, maldarlıq, taxılçılıq və arıçılıqla məşğul olurlar. XIX əsrin əvvəllərindən XX əsrin ilk onilliyinə qədərki zaman kəsiyində kəndin əhalisinin kameral siyahıyaalınması aparılmış, kənddə əsasən azərbaycanlı əhalinin yaşa-

mülkü olduğuna görə bu kəndi binə etmiş, iki çay arasında körpü salmış, çayların üstündə dəyirmanlar tikdirmiş, mal-qara üçün kəndə yaxın yerlərdə qışlaqlar da yaratmışdır və bütün bunlara görə kənd ərazisindəki körpü, dəyirman, qışlaq yerləri onun adı ilə adlandırılmışlar.

Dərələyəzin Keşkənd rayonu ərazisində mövcud olmuş Horbadığ kəndi rayon mərkəzindən 13 km şimal-şərqdə yerləşmişdir. Horbadığ kəndinin cəbrayılıqlardan ibarət əhalisinin statistikasını rus məmurlarının qeydə aldığı XIX-XX əsrlərə aid kameral sənədlərdə əks olunmuşdur. Horbadığ kəndinin əhalisi 1918-1922-1931-1951-1988-ci illərdə dəfələrlə erməni vəhşiliklərinə şahidlik etmiş, əhalisi qovulmuş, dəfələrlə doğma yurd-yuvalarına qayıtmalarına baxmayaraq, erməni faşistləri onların burada yaşamalarına imkan verməmişlər. Fikrimizcə, "Horbadığ" oykonimi müasir ədəbi dilimizdəki "ora" və "batıq" sözləri əsasında formalaşmışdır. "Ora" yer bildirən sözünə "n" samitinin əlavə edilməsi və ikinci komponentindəki "badığ" sözündə "t-d", "q-ğ" samit

komponentləri əsasında düzəlmiş, bu etnonim "oda sitayış edən as xalqı" anlamını kəsb edir. Son yüzilliklərə qədər "Hors" şəklində gəlib çıxmış bu toponimin qədim, əsl formasını bərpa etsək, "Qoraş" şəklində alınar ki, belə olan təqdirdə də "oda sitayış edən aslar" mənasını verəcəkdir. "Qır" sözü "od" və ya "qığılcımdan alışı bilən hər şey" mənasında ən qədim və müasir türkcələ-

Ermənilərin Dərələyəz mahalında ölü kəndlərə çevirdikləri coğrafi adlarımız əbədiyyət tariximizdir

Mahirə Hüseynova
Filologiya elmləri doktoru,
professor

masını göstərilməmişdir. 1918-ci ildə vəhşi ermənilər kəndi dağıtmış, əhalini qırmış, sağ qalanlar Naxçıvana və Şərura qaçmışdır. Müxtəlif illərdə kəndə qayıdan soydaşlarımız kəndi yenidən bərpa edib yaşamalarına baxmayaraq, ermənilər buna imkan verməmiş, 7 dəfə qaçqın salmış və 1988-ci ildə son nəfərinə qədər əhalisini Azərbaycana qovmuşlar. "Nesin" toponimində tarixən müəyyən fonetik hadisələr baş vermiş və nəticədə monqol dilindən Azərbaycan dilinə keçmiş "xasun" sözü yerli tələffüzə uyğunlaşdırılaraq belə şəklini almışdır. "Nesin" coğrafi adının mənası, fikrimizcə, "sıldırım qayalıqda yerləşən kənd" mənasını ifadə edir.

Dərələyəzin Keşkənd rayonunda mövcud olmuş Həsənkənd yaşayış məntəqəsi Arpa çayının üstündə selin gədiyinə və Ələyəz dərəsinə gedən yolun kəsiyində yerləşmişdir. Bu kəndin adı mürəkkəb strukturundan (Həsən + kənd) olmaqla antroponim və coğrafi termin sözləri əsasında formalaşmış və vaxtilə kəndin bünövrəsini Həsən adlı şəxs qoyduğuna görə belə adlandırılmışdır. Həsənkənd adlı yaşayış məntəqəsində çoxlu tarixi abidələrin olması göstərir ki, bu kəndin adı qədimdə başqa cür olmuş, sadəcə olaraq, bu toponim öz adını kəndin yaxınlığında olmuş Həsən qışlağı orotoponimindən götürmüşdür. Hər iki tərəfi çayla əhatələnmiş bu kənddə eyniadlı körpünün olması da onu təsdiqləyir ki, tarixən kənd ərazi baxımından çox böyük ərazini əhatə etmişdir. Araşdırmalarımız göstərir ki, Həsən adlı şəxs nəsillicə, XV əsrdə şahsevənlər tayfasının tərkibində Qərbi Azərbaycana gəlmiş, çoxlu mal-

mal-şərqdə yerləşmişdir. Horbadığ kəndinin cəbrayılıqlardan ibarət əhalisinin statistikasını rus məmurlarının qeydə aldığı XIX-XX əsrlərə aid kameral sənədlərdə əks olunmuşdur. Horbadığ kəndinin əhalisi 1918-1922-1931-1951-1988-ci illərdə dəfələrlə erməni vəhşiliklərinə şahidlik etmiş, əhalisi qovulmuş, dəfələrlə doğma yurd-yuvalarına qayıtmalarına baxmayaraq, erməni faşistləri onların burada yaşamalarına imkan verməmişlər. Fikrimizcə, "Horbadığ" oykonimi müasir ədəbi dilimizdəki "ora" və "batıq" sözləri əsasında formalaşmışdır. "Ora" yer bildirən sözünə "n" samitinin əlavə edilməsi və ikinci komponentindəki "badığ" sözündə "t-d", "q-ğ" samit

rin əksəriyyətində də işlənilməkdədir. Bu dillərdə "h-q", "h-x", "x-q", "h-k", "k-q" samit əvəzlənmələri tarixi qanunauyğun fonetik hadisələrdən hesab olunur.

Etimoloji təhlillərimiz göstərir ki, Dərələyəz mahalına məxsus ölü kənd adlarının demək olar ki, hamısı başdan-başa səs komplekslərinə, fonetik quruluşlarına, semantik cəhətlərinə görə, türk-Azərbaycan coğrafi advermə ənənələri əsasında tarixən təşəkkül tapıb formalaşmış, yalnız hər dəfə adlandırma yolu ilə yaranmış və bu adlanma tarixi sənədlərdə daşlanmışdır. Qədim Azərbaycan türkləri coğrafi məkana yalnız bir dəfə ad verə bilirdilər və onların fonetik dəyişikliklər, qrammatik cəhətdən durğunluğu, lokallığı toponimik layın əsas linqvistik xüsusiyyətlərindən olub, yarandığı dilin ümumi leksik qanun və qayda-normalarını özündə inikas etdirir.

Ədəbiyyat

1. Bünyadov Z., Məmmədov N. *İrəvan əyalətinin icmal dəftəri*. Bakı, 1996.
2. Ələkbərli Ə. *Qədim oğuz yurdu, "Ermənistan", Bakı, "Sabah", 1994.*
3. Əhmədov T. *Azərbaycan toponimikasının əsasları*. Bakı, 1991.
4. Mirzəyev H. *Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı*. Bakı, "Elm, 2004".
5. *Drevneturkskiy slovarğ. E. "Nauka", 1969, 676 str.*
6. Kononov A.N. *Rodoslovnaz turkmen. (soçinenie Abu-l-Qazi xati xivinskoqo)*, Moskva, 1958.
7. Kaşğari M. *Divani-lüğət-it-türk. IV cild, Bakı, "Ozan", 2006.*
8. Kaşğari M. *Divani-lüğət-it-türk. I cild, Bakı, "Ozan", 2006.*
9. Budaqov B., Qeybullayev Q. *Ermənistanda Azərbaycan mənşəli toponimlərin izahlı lüğəti*. Bakı, 1998.
10. İlğə Çavçavidze. *Armənskie uçene i vopivaohie kamni*. Tiflis, 1907.
11. Kalankatuklu M. *Albaniya tarixi*. Bakı, "Elm", 1993.
12. *Dərələyəzli K. Dərələyəz od içində*. Bakı, 20021.
13. *"Ermənistan" azərbaycanlılarının tarixi coğrafiyası*. Bakı, 1965.

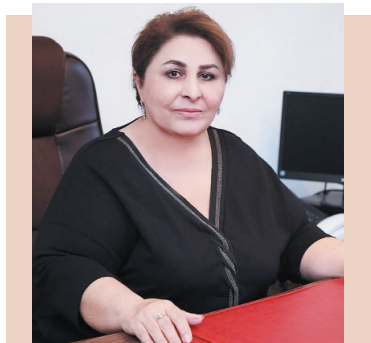
Məqalədə Qərbi Azərbaycanın ekosistemləri və bitki örtüyü barədə məlumat verilmişdir.

Qərbi Azərbaycan, Türkiyə və İranla həmsərhəd olan Cənubi Qafqaza aid ərazilərdən biridir. Ümumi sahəsi 29,740 km², əsas oxu boyunca (şimal-qərbdən cənub-şərqə) 400 km -dir. Ərazi ümumiyyətlə dağlıqdır, ən aşağı nöqtəsi dəniz səviyyəsindən 375 m hündürlükdə və ən yüksək nöqtəsi 4095 m, orta hündürlüyü 1850 m-dir. Ərazisinin 44%-i yaşayış üçün əlverişli olmayan yüksəkdağlıq ərazilərdir. Eyni zamanda, zəif inkişaf etmiş ərazilərə, qorunub saxlanılan unikal təbii ekosistemlərə, gözəl mənzərələrə, təmiz su və havaya, unikal bioloji resurslara malik zəngin təbii ehtiyatlara malikdir, baxmayaraq ki yer və bitki adları təhrif edilib, lakin bu barədə erməni alimlərinin tədqiqatları vardır.

Ərazi geniş iqlim zonaları daxilində qeydə alınmışdır. Mərkəzi subtropik zonada yerləşdiyindən quraqdan yarımsəhraya qədər şərait üstünlük təşkil edir. Bu isə Naxçıvan Muxtar Respublikası iqliminə çox yaxındır. Ümumiyyətlə, iqlim quru kontinental kimi xarakterizə olunur, bəzi ərazilərdə illik ritm Aralıq dənizinə az-çox oxşardır. Orta temperatur 2,7 C ilə 14,1 C arasında dəyişir. Orta illik yağıntı təxminən 600 mm-dir; hündürlükdən asılı olaraq 250-1000 mm arasında dəyişir. Ən çox yağıntı yazda düşür. Uzunmüddətli qar örtüyü 1300 m-dən yuxarı dağlarda mövcuddur, burada illik qarın miqdarı 2 m-ə çatıb bilər. Ərazidə yeddi fərqli landşaft tipi var: səhralar, yarımsəhralar, quru bozqırlar, bozqırlar, meşəliklər, subalp və alp landşaftları. Ekosistemlər və bitki biomüxtəlifliyi d.s. 400 m hündürlükdə yerləşən qumlu səhra və yarımsəhralardan, 3000 m hündürlükdə alp çəmənlikləri və xalılara, dağ birləşmələrindən bataqlıq bitki örtüyünə və mezo-fil meşələrə qədər müxtəlif landşaftlarla əlaqələndirilir.

Qərbi Azərbaycanda yalnız bir böyük çay var - Araz çayı, lakin çayın şəbəkələri kifayət

QƏRBİ AZƏRBAYCANIN EKOSİSTEMİ VƏ BİTKİLİYİ BARƏDƏ

Sayyara İbadullayeva
AR ETN Botanika İnstitutu

qədər sıxdır və bunlar Kür və Araz hövzələrinə aiddir. Ərazidə çoxlu kiçik göllər var, bunlar arasında ən böyüyü Sevan gölü biomüxtəlifliyin qorunması üçün çox əhəmiyyətlidir.

Qərbi Azərbaycanın floristik rayonlarının ilk sxemi 1954-cü ildə Taxtacan tərəfindən işlənilib hazırlanmışdır. Bu sxemə görə Qərbi Azərbaycan 12 floristik rayona bölünür. Əsasən Şirak, Aparan, İrəvan, Dərələyəz və Mehri floristik rayonları ermənistan-iran arealı kimi təyin edilmiş, bütün digər bölgələr isə Qafqaz floristik vilayətlərinə aid edilmişdir. Areal tipi isə iki çox fərqli fitocoğrafi areal tipi Boreal və Qədim Aralıq dənizi subkingdomları və iki floristik vilayətin - Qafqaz və erməni-iran qovşağında qeydə alınmışdır. Maraqlı burasıdır ki, areal tipləri və sinifləri arasında Azərbaycan heç bir yerdə qeyd edilməmişdir. Bu şaquli zonallıqlar region olaraq bütöv Azərbaycanı əhatə edir və hər birinin şaquli zonallıqla gücləndirilmiş özəlliyi ol-

kənin borulu bitki florasının və bitki örtüyünün çox müxtəlifliyinin səbəbidir. Ölkənin bu fitocoğrafi vilayətlərin kəsişməsində yerləşməsi, iqlim şəraitinin müxtəlifliyi və aktiv geoloji proseslər yüksək endemizm səviyyəsinə malik müxtəlif ekosistemlərin və zəngin biomüxtəlifliyin formalaşması ilə nəticələnmişdir. Bunun nəticəsidir ki, ölkənin kiçik ərazisi olan Qərbi Azərbaycanda 3800-ə yaxın borulu bitki (o cümlədən 142 yerli endemik növ), 428 növ torpaq və su yosunu, 399 növ mamır, 4207 növ göbələk mövcuddur (internet resurslarından əldə edilib).

Landşaftların və oroqrafiyanın müxtəlifliyi ərazinin müxtəlif bitki örtüyünün mühüm müəyyənədi amildir. Aşağı dağ qurşağı (480-1200 m), yarımsəhra (və ya frqanoid) formasıyaları, gipsofil və ya halofil bitki örtüyü ilə örtülüdür. Burada duzlu bataqlıqlar, eləcə də Cənubi Qafqazın qum səhrası var. Orta və yuxarı dağ qurşaqları (1200-2200 m) müxtəlif növ çöl və meşə bitkiləri, çəmən-bozqır, kolluq və tikanlı yastıq (Traganth) bitki örtüyü ilə xarakterizə olunur. Meşə qurşağının hündürlük aralığı regiondan asılı olaraq 500-1500 (2000) m arasında dəyişir və açıq parka bənzər 2400 m-ə hündürlüyədək ağaclarla örtülüdür. Subalp və alp qurşaqları (2200-4000 m) supalp çəmənliyi və xalılarla örtülüdür.

Bitkilik əsasən yarımsəhra və səhralardan başlayır. Bozqırlar çəmən-bozqır zonasında tiplik bozqır növlərinin nüfuzu onun hündürlük həddlərinin azalması ilə baş verir. Arid meşələr həm iynəyarpaqlılar (ardic meşələri), həm də enliyarpaqlı növlər (Pistacia mutica Fisch. & C.A. Mey., Acer ibericum M. Bieb., Celtis

glabrata Spreng., Pyrus salicifolia Pall) ən qədim bitki növləri ilə təmsil olunur (Amygdalus fenziana (Fritsch) Lipsky, Punica granatum L. və s.) və Paliurus spina-christi Mill. Meşə biomüxtəlifliyi qiymətli ağac (125 növ), kol (111), kolcuq (30), yarımkol (48) və lianalar (9) ilə təmsil olunur. Palıd və fıstıq meşələri ən yüksək məhsuldarlığa malikdir və dəniz səviyyəsindən 1300-2000 m yüksəklikdə yerləşir. Məlumdur ki, yüksək biomüxtəlifliyə malik meşələr əsas təhlükələrə, məsələn, iqlim dəyişikliyinə və ya zərərvericilərə qarşı daha davamlıdır.

Subalp və alp çəmənlikləri dağlıq ərazilər üçün xarakterik olan ekosistemlərdir. Bataqlıq bitki örtüyü ətraf mühit şəraitindən və yüksəkliklərdən asılı olaraq dəyişən göllər, çaylar, axar sular və bataqlıq ərazilər də daxil olmaqla son dərəcə müxtəlif ekosistemlərdir. Son əsrlər ərzində iqtisadi fəaliyyətlə əlaqədar dəyişikliklər bəzi bataqlıq növlərinin nəslini kəsilməsi ilə nəticələnmişdir (Ararat vadisi Oxatan cinsinə aid növlərin yox olmasına səbəb oldu). Son illərdə aşağıdakı proseslər ciddi təhlükələrə səbəb olmuşdur: SM-nin tikintisi su ehtiyatları az olan çaylarda su elektrik stansiyaları ekosistemin dəyişməsi ilə nəticələnir; Göyçə gölündə suyun səviyyəsinin dəyişməsi, bu da göldə su bitkilərinin yenidən paylanması ilə nəticələnir; həmçinin çayların və göllərin hidroloji rejiminin dəyişməsi (məsələn, Lori yaylası) (Barsegyan).

İSTİFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT

Taxtadjan AL. Karta floristicheskix rayonov Armenskoy SSR. Flora Armenii, vyp. 1. Bakı: Akademio nauk Armenskoy SSR; 1954.

Qərbi Azərbaycan məsələsi milli siyasətimizin ən mühüm hədəfini təşkil edir. Yeni dövrün reallıqları bu ümummillə mənafeədə dövlətimizin qarşıya qoyduğu yeni məqsədlərin həyata keçməsinə hər bir azərbaycanlının öhdəsinə yeni-yeni vəzifələr qoyur. Müzəffər Ali Baş Komandanımızın tarixi ədaləti bərpa etmək uğrunda mücadiləsi azərbaycanlıların vaxtilə mənfur düşmənlər tərəfindən didərgin salındıqları öz doğma yurd-yuvalarına qayıdışına nail olunmasına imkan yaratmışdır. Fəaliyyətə başlamış Qərbi Azərbaycan İcması da bu sahədə uğurla fəaliyyət göstərir. Qərbi Azərbaycana qayıdış missiyasının aktuallıq qazanması ilə vətəndaşlarımızın da qarşısında yeni fəaliyyət istiqamətləri və vəzifələri müəyyənlanmış, Qərbi Azərbaycan mövzusu elmi tədqiqatların baş mövzusunə çevrilmişdir. Hazırda bu sahədə ciddi nailiyyətlər, aktuallığı ilə seçilən maraqlı əsərlər ortaya qoyulmaqdadır.

Filologiya elmləri doktoru, professor Mahirə Hüseynovanın "XX əsrdə Dərələyəzdə urbisid və etnosid aktları" (Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalında mövcud olmuş kənd adlarının tarixi-etimoloji təhlili) adlı kitabı da bu sahədəki olduqca əhəmiyyətli əsərlərdən biridir. Fikrimizcə, bu əsər M.Hüseynovanın "Qərbi Azərbaycan paleotoponimlərinin linqvistik etimoloji təhlili" adlı fundamental, irihəcmli monoqrafiyasının mövzu və mündəricə baxımından məntiqi davamıdır.

"XX əsrdə Dərələyəzdə urbisid və etnosid aktları" əsəri filologiya elmləri doktoru, professor, ictimai-siyasi xadim Həsən Mirzəyevin və bütün bədii yaradıcılığının nüvəsində, fəvqündə dayanan, şeir kitablarının bir çoxunun adında müşahidə etdiyimiz özəmətli ANA obrazına - Nazlı xanı-

"XX əsrdə Dərələyəzdə urbisid və etnosid aktları"nın konseptual tədqiqi

Zülfiyyə İSMAYIL
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Naxçıvan Bölməsi

mın əziz xatirəsinə ithaf olunub. Kitabın ilk səhifələrində qarşıma çıxan Həsən Mirzənin dillər əzbəri olan "Hamı o səndəki el, Dərələyəz?!" şeri tərtibatı ilə gözoşxayan olduqca ciddi əsərin ümumi məzmununa poetik ruh verməklə yanaşı, ağsaqqal xeyirduası kimi səslənir.

Əsər Azərbaycan xalqının Ümummillə Lideri Heydər Əliyevin 18 dekabr 1997-ci ildə imzaladığı "1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlardan kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" fərmanı ilə başlayır, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 24 dekabr 2022-ci ildə Qərbi Azərbaycandan olan bir qrup ziyalı ilə görüşdə söylədiyi ciddi məzmun və vəzifələr ehtiva edən nitqi ilə davam edir. Dövlət başçı-

mız Azərbaycan xalqının ümummillə düşüncəsini ifadə etdiyi tarixi çıxışında vurğulamışdır: "Qərbi Azərbaycan bizim torpağımızdır, bunu bir çox tarixi sənədlər təsdiqləyir, tarixi xəritələr təsdiqləyir, bizim tariximiz təsdiqləyir... Biz öz keçmişimizi yaxşı bilirik. Qərbi Azərbaycandan olan hər bir insan öz ulu babalarının yaşadığı yerləri yaxşı bilir...".

Əsər "Ön söz", 20-yə yaxın paragraf, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Əsərin "Ön söz"ü bütövlükdə açar rolunu oynayır. Kitabda tədqiqata cəlb edilən məsələlərlə yanaşı, əsərin ümummillə mahiyyətini ortaya qoyur.

Məlumdur ki, sarsılmaz özülü

malik olan milli dəyərlər sistemi-mizdə toponimlərin, ələlxusus da, urbonimlərin xüsusi yeri vardır. Çünki bir torpağın aborigen sakini olmağın əsas sübutu: dialekt və şivə faktları və onomastik vahidlərdir. Bütövlükdə toponimlər torpağın köksünə vurulmuş möhürdür. Bəlkə də, mənfur qonşularımız havadarlarının dəstəyi ilə hər hansı tarixi sənədi və ya xəritələri saxtalaşdırmağa "nail oldular", amma dil faktların tarixin daş yadlığında, xalqın hafizəsindən, tale kitabından silməyə heç bir qüvvənin gücü yetməz.

Kitabın "Dərələyəz mahalında mövcud olmuş kəndlər - coğrafi adlarımız ədəbiyyat tariximizdir", "Dərələyəz mahalında kəndlər ölü olsalar da, toponimlər dil açıb danışır", "Toponimlər tariximizin şahidləridir", "Toponimlər tarixin aynasıdır", "Toponimlər xalqımızın qan yaddasıdır", "Toponimlər tarixin ünvanıdır" və s. kimi paraqraflarında, əsasən Qərbi Azərbaycanın (indiki Ermənistan) ərazisində mövcud olmuş yaşayış məntəqə adlarının elmi-nəzəri əsasları, ayrı-ayrı coğrafi ərazilərdə yayılma arealları, leksik-semantik xüsusiyyətləri araşdırılmış və 2 əsirlik zaman kəsiyində erməni faşistləri tərəfindən Dərələyəz mahalında xarabalığa çevrilmiş kənd adlarının tarixi etimoloji

təhlili öz əksini tapmışdır.

Müəllif urbonimləri xalqın ilkin yaranmış dövrlərindən onun dilinə, tarixinə, coğrafiyasına işıq tutan ən möhtəşəm mədəniyyət abidəsi kimi dəyərləndirir. Həqiqətən də, bu böyük abidələrimizin kökündə xalqımızın ilkin təfəkkür, mədəniyyət tərz, adət-ənənələri, etnik tərkibi, qədim tarixi və coğrafiyası, məşğuliyyət sahələrinin ən önəmli cəhətləri yaşamaqdadır.

İndiki Ermənistan ərazisində mövcud olmuş yer-yurd adları Azərbaycan dilinin, ümumilikdə türk dillərinin ən dəyərli və etibarlı tarixi mədəniyyət xəzinəsi kimi sözdə yaşayan və əbədiləşən ulu mənəvi sərvətidir.

"Dərələyəz toponimləri vahid və monolit mədəniyyətin ayrılmaz komponentləri kimi", "Toponimlər xalqımızın uzaq tarixinin ədəbi-mədəni abidələri kimi", "Dərələyəz toponimləri Azərbaycan xalqının etnik coğrafiyasının adlandırma sistemi kimi", "Dərələyəz toponimləri etnomənəvi amillər kimi", "Qədim türk-Azərbaycan ruhunu özündə yaşadan Dərələyəz toponimləri", "Dərələyəz toponimləri qədim türkün milli mənlilik şüurunun etnolinqvistik göstəricisi kimi", "Söz və toponimin bir-birilə qarşılıqlı semantik münasibəti" və s. paraqraflarda M.Hüseynova haqlı olaraq qeyd edir ki, qədim Oğuz yurdu olan indiki Ermənistanın hər bir guşəsində Qorqud Dədəmiznin izləri görünməkdədir, toponimlər isə xalqımızın tarixi güzəşüdür.

(Ardı var)

(Əvvəli ötən sayımızda)

Tapdıq müəllimin texnikumdakı qəzetçilik fəaliyyəti, topladığı təcrübə sonrakı illərdə onun jurnalistlik fəaliyyətində çox böyük rol oynamışdır. Tapdıq müəllim 1939-cu ilin iyun ayında İrəvan Azərbaycanlı Pedaqoji Texnikumunu bitirib təyinatla öz doğma rayonuna - Allahverdiyə, Böyük Ayrım məktəbinə ibtidai sinif müəllimi göndərilir. Beləliklə, çox qısa, lakin mənalı, ibrətli bir tələbəlik həyatından sonra Tapdıq müəllimin geniş və ictimai fəaliyyəti onun müəllimliyi ilə başlayır. Onun müəllimlik məzmunu və əxlaqı ömrünün sonuna kimi fəaliyyətinin əsas mahiyyəti və forması olaraq qalır.

1940-1941-ci illərdə isə yeddi-illik Böyük Ayrım kənd məktəbində müəllim işləyir. Lakin yenicə həyata xoşbəxt vəsiqə alan Tapdıqın bu xoş günləri də uzun sürmür. 1942-ci il yanvarın 11-də Böyük Vətən Müharibəsinə yollanır. Müharibədə göstərdiyi şücaətə görə 1942-ci ildə "İgidliyə görə" medalı, 1943-cü ildə "Şöhrət" ordeni, 1944-cü ildə isə "Böyük Vətən Müharibəsi" ordeni ilə təltif edilmişdir. 1945-ci il mayın 2-də Berlinin azad edilməsi uğrunda gedən qanlı döyüşlərdə iştirak edən Tapdıq müəllim həmin il mayın 3-də Reyxstaqın divarları üzərində bu sözləri yazmışdır: "Zaqafqaziya-dan Berlinə qədər gəlib çatdım". Müharibədən sonra məşhur rus yazıçısı Yevgeni Dolmatovski Reyxstaqın divarları üzərindəki imzaları köçürmüş, 1972-ci ildə rus dilində "Avtoqrafi Pobedi" kitabını yazmışdır. Həmin kitabın 83-cü səhifəsində Tapdıq müəllim haqqında da ayrıca yazı verilmişdir.

1945-ci il iyun ayının 17-də 4 illik odlu-alovlu müharibədən qayıdan Tapdıq müəllim öz pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. 1945-ci ilin sentyabrında İrəvan Dövlət Qiyabi Pedaqoji İnstitutunun Azərbaycanlı şöbəsinə daxil olur. O, institutun qiyabi şöbəsində sonralar Qərbi Azərbaycanda tanınmış maarif xadimləri Həsən Şəkəreliyev (Qafan), Eyvaz Eyvazov (Allahverdi), Qadir Məmmədov (Uluxanlı), Məhərrəm Nəsirov və başqaları ilə birlikdə oxumuşdu. Mən hələ orta məktəbdə oxuduğum illərdə bu adları dil-ədəbiyyat müəllimim Qadir Məmmədovdan eşitmişdim. O, həmişə iki nəfərin - Həsən Şəkəreliyevlə Tapdıq Novruzovun adını böyük ehtiramla çəkərdi. Onların ensiklopedik biliyə malik olmasından, müəllim müdrikliyindən ağız dolusu söhbət açardı. 1948-ci ildə həmin institutunun 3-cü kursunu bitirdikdən sonra, 1948-ci ildə İrəvan Dövlət Qiyabi Pedaqoji İnstitutunun azərbaycanlı şöbəsi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutuna (indiki ADPU) köçürülür. 1948-ci ilin yanvarından etibarən təhsilini indiki APİ-də (qiyabi) davam etdirməyə məcbur olur. O, 1950-ci ildə həmin institutun tarix fakültəsini bitirir və həmin ildə də

Böyük Ayrım kənd 8 illik məktəbinə direktor təyin edilir. 1950-ci ilin avqustundan 1964-cü ilin avqustuna qədər həmin məktəbin direktoru vəzifəsində çalışır. Milli düşüncə və maraqların Tapdıq müəllimə məxsus həddləri və ölçüləri onun maarifçilik və ictimai fəaliyyətində nəinki qorunur, yeni bir dərinlik və vüsət də kəsb edir. O, Qərbi Azərbaycanda soydaşlarımızın taleyinə və gələcəyinə bütünlükdə milli müstəvidə, hətta global miqyasda həmişə nəzər salırdı. 1948-ci ilin noyabr ayında İrəvan Azərbaycanlı Pedaqoji Məktəbinin Azərbaycanın Xanlar rayonuna deportasiya edilməsi ilə əlaqədar milli məktəblərimizdə yaranmış pedaqoji kadr probleminin həllinin səbəblərini 1956-cı

qəzetinin ən fəal oxucusu olmaqla yanaşı həm də texnikumda qəzetin müxbiri kimi fəaliyyət göstərir. Demək olar ki, "Qızıl şəfəq" qəzeti Tapdıq müəllimi mətbuat aləminə aparan yolda ilk nəcib bələdçi rolunu oynamışdır. "Sovet Ermənistanı" qəzetinin redaktoru Rəhim Allahverdiyev Tapdıq müəllimin hələ texnikumda təhsil aldığı illərdə yazı-pozu qabiliyyətini görüb onu Allahverdi rayonu üzrə qəzetin xüsusi müxbiri vəzifəsinə təyin etmişdir. Gənc müxbir Tapdıq Novruzov hər gün kəndləri, mis mədənlərini pay-piyada dolaşır əsasən fəhlə əməyi, kolxozun işi haqqında yazır, eləcə də qəzetin xüsusi müxbiri kimi iqtisadi mövzularda məqalələr qəzetə göndərirdi. O, 17 ilə yaxın qəzetin

qiyətlərin qat-qat artırılmasında "Sovet Ermənistanı" qəzetinin köməyi çox olmuşdur. "Sovet Ermənistanı" qəzeti xalqımızın gündəngünə artan tələbini heç də tamamilə ödəyə bilmir. Gündəlik məlumatların çoxu qəzet səhifələrində işıqlandırılmır. Mən qəzetin tirajının artırılmasını və gündəlik olması zərurətini irəli sürürəm". Aydın ki, qəzetin gündəlik çıxması Qərbi Azərbaycanda yaşayan on minlərlə azərbaycanlı təmin etmirdi. Qəzetin gündəlik çıxması çox vaxt azərbaycanlı ziyalıların, hətta müxbirlərin yazılarının dərc olunmasına imkan verirdi. Tapdıq müəllim erməni şovinizmi əhatəsində hər cür təqib və təzyiqlərə baxmayaraq, milli maraqlarımızın təmin olunması uğrunda öz

ləşən və zənginləşən öz məzmunu və öz vüsəti görünür. Tapdıq müəllimin böyütdüyü övladlar onun ikinci həyatıdır. Bu mənada, oğlu Vahid müəllim, qızı Zenfira xanım kimi övladlar dünyaya bəxş edən Tapdıq müəllim bu gün də, sonra gələcək nəsillərin həmsöhbəti olub, sözü-söhbəti bitib-tükənməyən ömür qatarının əbədi müsafirlərindən biri kimi xatırlanacaqdır.

Tapdıq müəllimin oğlu Vahid Novruzov bu gün Azərbaycan elmi-ictimai həyatında çox böyük ləyaqətlə fəaliyyət göstərir. İnsanın zahiri nurluğu onun iç dünyası ilə vəhdət təşkil edəndə, adətən, simasındakı nur, ziya onun səmimiyyətini, xeyirxahlığını, ön başlıcası isə bütün varlığı ilə Ulu

BİR ÖMRÜN İŞIQLI PORTRETİ

Cəlal ALLAHVERDİYEV
filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent

ilin yanvar ayının 5-də Qərbi Azərbaycanda keçirilən azərbaycanlı məktəb direktorlarının respublika müşavirəsində məkrli erməni şovinizmi siyasətinə qarşı öz milli və siyasi iradəsini ifadə edərək bildirir: "Nazirlik məktəblərin yanacaq təminatı üçün fəaliyyətini davam etdirir. Müəllim kadrlarının ixtisasına görə təyin edilmələrində hərc-mərclik vardır. İbtidai məktəb müəllimləri hazırlamaq üçün Ermənistan SSR Maarif Nazirliyi erməni pedaqoji texnikumunun nəzdində azərbaycanlı şöbəsinin təşkil edilməsini təmin etməlidir". Bütünlükdə Tapdıq Novruzovun pedaqoji, ictimai, jurnalistlik fəaliyyəti, o cümlədən yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan bu cəhət bir daha təsdiq edir ki, Tapdıq Novruzov ömrünün sonuna qədər öz milli-mənəvi tamlığını və bütövlüyünü heç zaman itirməmişdir. Tapdıq müəllimin təkcə maarifçilik sahəsində deyil, eyni zamanda Qərbi Azərbaycanda milli mətbuatımızın inkişafında, onun ahəngdar fəaliyyətinin təmin olunmasında da böyük zəhməti olmuşdur. O, 1946-cı ildən 1963-cü ilin sonlarına kimi Qərbi Azərbaycanda Azərbaycan dilində çıxan yeganə mətbuat orqanı olan "Sovet Ermənistanı" qəzetinin Allahverdi rayonu üzrə ən fəal bölgə müxbirlərindən olmuşdur. Tapdıq müəllimin mətbuata olan həvəsi və marağı hələ İrəvan Türk Pedaqoji Texnikumunda təhsil aldığı illərdən başlayır. Bu illərdən başlayaraq "Qızıl şəfəq"

bölgə üzrə müxbiri vəzifəsini uğurla yerinə yetirmiş, milli maraqlarımızın ifadəçisi kimi çıxış etmişdir. Tapdıq müəllimin Allahverdi rayonu üzrə qəzetin müxbiri təyin edilməsi həm də həmin bölgədə ədəbi-mədəni mühitin dirçəlişinə və çiçəklənməsinə tökan vermişdir. Tapdıq müəllimin bir sıra dövrü mətbuat orqanlarında çap olunmuş məqalələri bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Onun Gümrüdə çıxan "Banvor" ("Fəhlə"), Allahverdi rayonunda çıxan "Lori", Bakıda nəşr edilən "Azərbaycan məktəbi" və s. qəzet və jurnallarda müxtəlif sahələrə dair xeyli yazıları dərc olunmuşdur. Tapdıq müəllimin qələmindən çıxan bu yazılarda onun fərdi bir üslubu ilə yanaşı, həm də qəzet dilinin özünəməxsus xüsusiyyəti qabarıq şəkildə təzahür edir. O, Qərbi Azərbaycanda keçirilən fəhlə-kəndli qurultaylarında bir neçə dəfə nümayəndə qismində iştirak etmişdir. Tapdıq Novruzov Qərbi Azərbaycanda Azərbaycan ictimai-mədəni mühitində ən aktual problemləri, məsələləri haqqında həmişə ilk söz, həm də mötəbər söz deyən ziyalılarımızdan idi. Bu mənada, 1947-ci il iyul ayının əvvəlində qəzetin 400-dən artıq fəal oxucu və fəhlə-kolxozçu müxbirlərinin iştirakı ilə keçirilən respublika müşavirəsində qəzetin Allahverdi rayonu üzrə xüsusi müxbiri Tapdıq Novruzovun çıxışı və bu mətbu orqanla bağlı günün ən aktual problemini önə çəkməsi bir daha fikrimizi təsdiq edir. O, əvvəlcə "Sovet Ermənistanı" qəzetinin əhəmiyyətindən və təsir gücündən bəhs edir, sonra isə qəzetin gündəlik nəşr edilməsini zəruri hesab edərək bildirir: "Demək lazımdır ki, istər bizim rayonda və istərsə də respublikamızın başqa rayonlarında əldə edilən müvəffə-

mübarizliyini həmişə davam etdirmişdir. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edim ki, Qərbi Azərbaycanda Azərbaycan dilində yeganə mərkəzi mətbuat orqanı olan "Sovet Ermənistanı" qəzeti Tapdıq müəllim və onun kimi vətənpərvər jurnalistlərin qeyrəti və əməyi sayəsində öz fəaliyyətini həmişə inamla davam etdirmişdir. Tapdıq müəllimin milli və siyasi iradəsinin digər bəzifadəsini onun qələmə aldığı "Gənclərin siyasi təhsili ilə məşğul olurlar", "Pis işləyir", "Nöqsanlar aradan qaldırılmalıdır", "Tənqid və özünütənqid əlaməti haqqında", "Klubu qaydaya salmalı", "Mühüm işə yarıtmaz rəhbərlik edilir", "Şamlıq mədənləri nə üçün geridə qalır?" və başqa məqalələrində də görmək mümkündür. Tapdıq müəllimin yazılarını milli-ictimai yaddaş kimi, tarix və keçmiş kimi yox, möhür canlı bir müasirlik kimi öyrənmək, tədqiq etmək bugünkü ictimai fikrimizin qarşısında duran ən başlıca vəzifələrimizdən biridir.

"Sovet Ermənistanı" qəzetinin 23 aprel 1946-cı il 51-ci nömrəsində dərc olunan "Müxbir olmaq şəərəfli işdir", 18 avqust 1947-ci il 36-cı, "Müxbirlərlə canlı iş aparmalı", 13 may 1953-cü il 98-ci, 5 may 1955-ci il 90-cı, 16 fevral 1957-ci il tarixli 33 sayılı nömrələrində dərc olunan məqalələrdə Tapdıq müəllimin jurnalistlik fəaliyyətinə verilən qiymət olduqca təqdirəlayiqdir.

Tapdıq müəllimdə gələcək nəsillərə nümunə olacaq milli vicdan və məsuliyyət hissi, ictimai-pedaqoji bir intizam var idi. Lakin Tapdıq müəllimin adı həyatımızın mənəvi güzgüsü olan bu mətbuat ilə möhdudlaşmır. Sözüün həqiqi mənasında, onun fəaliyyətində hər şeydən əvvəl milli maarifçiliyimizin, pedaqoji fikrin daha da dərin-

Tanrıya olan bağlılığını ifadə edir. Dünyada çox az adam tapılar ki, onda istedadla bərabər insanlıq da vəhdət təşkil etsin. Çünki şəxsiyyət bütövlüyünün və uralığının zirvəsinə yüksəlişin əsas meyarı vətənə, xalqa sonsuz məhəbbət, təmənnaş xidmətdir. Böyük alim Yaşar Qarayev yazır ki, "Meyar - şəxsiyyətdir". Şəxsiyyət yoxdursa, "mən" yoxdur. Bəli, bütün insani keyfiyyətlər "mən"də birləşəndə şəxsiyyət olur. Böyük şəxsiyyət uralığının zirvəsində dayanan bənzərsiz şəxsiyyətlərdən biri də iqtisad elmləri doktoru, professor Vahid Novruzovdur. Onda həm də, sözün əsl mənasında, ata-babalarımıza məxsus ağısaqqal ləyaqəti vardır.

Vahid müəllim Ulu Tanrının ona nəşib etdiyi ömrü nurlu, uğurlu taleyi ilə baş-başa verib yaşayır, yaradır. Belə şəxsiyyətlər xatirələr işığında daim yaşayır, sonrakı nəsillərə örnək olub könüllərdə əbədi məskən salırlar.

Tapdıq müəllim Qərbi Azərbaycanda milli maarifimizin və mətbuatımızın fədailəri olan Mehdi Kazımov, Əkbər Rizayev, Rəhim Allahverdiyev, Lətif Hüseyinov, Cəfər Vəlibəyov, Rza Vəlibəyov və başqaları ilə çiyin-çiyinə öz üzərinə düşən missiyanı şəərəflə və ləyaqətlə yerinə yetirmişdir. "Sovet Ermənistanı" qəzetində işlədiyi dövrdə onun səhifələrində irili-xırdalı 300-dən artıq məqaləsi çap olunmuşdur. Onun "Azərbaycan müəllimi", "Azərbaycan məktəbi", "Respublika" qəzeti və s. dövrü nəşrlərdə müxtəlif sahələrə dair bir sıra yazıları dərc edilmişdir. Tapdıq müəllim hansı vəzifədə işləməsindən asılı olmayaraq, o, həmişə milli maraqlarımızın ifadəçisi kimi çıxış etmişdir.

Ermənilərin tarixi Azərbaycan torpaqlarına kütləvi köçü

Azərbaycan xalqı son 200 il ərzində dəfələrlə soyqırımı və deportasiyalara məruz qalıb, tarixi ərazilərimiz işğal edilib. 1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanan Gülistan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasına, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinə yol açıb. Xalqımız üçün çox ağır və faciəli günlərin əsasını qoyan bu hadisələr tarixi torpaqlarımızda ermənilərin məskunlaşması ilə yanaşı davam edib. Havadarlarının köməyi ilə ermənilərin çox qısa tarixi dövr ərzində kütləvi surətdə İran və Türkiyədən, ön Asiyadan Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi xalqımızın gələcək taleyində silinməz, qanlı izlər buraxıb.

Bu dövrdə Azərbaycanın İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarının ərazilərində məskunlaşdırılan ermənilər orada yaşayan yerli türk müsəlmanlarla müqayisədə azlıq təşkil etmələrinə baxmayaraq, öz havadarlarının himayəsi altında "erməni vilayəti" adlandırılan inzibati bölgünün yaradılmasına nail olublar. Bu, artıq azərbaycanlıların öz torpaqlarından qovulması və məhv edilməsi siyasətinin bünövrəsinin qoyulması idi. Sonrakı illərdə "Böyük Ermənistan" ideyasının əsiri olan erməni millətçiləri Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirmək və bu ərazilərdə məskunlaşmaq üçün bütün saxtakarlıqlara əl atmaqdan çəkinməyiblər. Qafqaza köçürülən ermənilər məskunlaşdıqları ərazilərin tarixini təh-

1813 və 1828-ci illərdə imzalanmış Gülistan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycanı, onun tarixi torpaqlarını parçaladı, xalqımızı iki yerə böldü.

Heydər Əliyev

rif etməklə yanaşı, həmin torpaqlarda yaşayan yerli əhalinin məişətini, mədəni izlərini məhv etmək üçün ən riyakar planlara əl atıblar. Professor Mahirə Hüseynova bu xüsusda qeyd edir ki, XIX əsrin ilk onilliklərində İran və Türkiyədən Qərbi Azərbaycana (indiki Ermənistan) və Qarabağa köçürülən ermənilər iki əsr ərzində xalqımıza qarşı məqsədyönlü şəkildə soyqırımı siyasəti yeridib, azərbaycanlılar ermənilər tərəfindən dünyada analoqu olmayan məhrumiyyətlərə, məşəqqətlərə, deportasiyalara, qətlamlara, milli faciələrə məruz qalıblar. "Mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilən belə antibəşəri siyasət nəticəsində ermənilər təkcə torpaqlarımızı işğal və zəbt etməklə kifayətlənməmiş, eyni zamanda, dilimizin çoxlu sayda sözlərini, folklorumuzu, musiqimizi, tarixi-mədəni abidələrimizi, milli mətbəximizə məxsus qida məhsulları adlarını, toponimlərimizi və sairəni özününküləşdirməyə çalışmışlar"1. Yalnız Azərbaycanın müstəqilliyinə qovuşmasından sonra xalqımızın tarixi keçmişinin obyektiv mənzərəsini yaratmaq mümkün olub. Uzun illər gizli saxlanılan, üzərinə qadağa qoyulmuş həqiqətlər açıqlıb, təhrif

edilən sənədlər, hadisələr özünün əsl qiymətini alıb.

Məhz müstəqillik illərində milli tariximizin bütün problemlərini, o cümlədən azərbaycanlıların başına gətirilmiş faciələrin tarixi köklərini, mərhələlərini və nəticələrini hərtərəfli və obyektiv şəkildə araşdırmaq fundamental əhəmiyyət kəsb edib və bu sahədə üçün geniş imkanlar yaranıb.

Y. Mahmudov, B. Budaqov, V. Arzumalı, N. Mustafa, C. Bəhramov, T. Mustafazadə, Q. Qeybullayev, K. Şükürov, N. Əhmədli, G. Nəcəfli, İ. Bayramov, Ə. Ələkbərli, A. Paşayev, M. Urud kimi alimlərimizin böyük zəhməti hesabına XIX əsrin əvvəllərində tarixi coğrafiyamızda baş verən hadisələrin kökünü araşdırmaq və müfəssəl mənzərəsini təsvir etmək mümkün olub.

V. Arzumalı və N. Mustafanın 1998-ci ildə nəşr olunan, XIX əsrin əvvəllərində baş vermiş hadisələrə həsr edilən əsərləri Cənubi Qafqaza ermənilərin köçürülməsi prosesini öyrənmək baxımından əhəmiyyətlidir. Bu tədqiqatlarda haqlı olaraq İran və Osmanlı dövlətlərindən Cənubi Qafqaza köçürülən ermənilərin İrəvan bölgəsində yerləşdirilməsi

Leyla Calalova
ADPU-nun Qərbi Azərbaycan
Araşdırmalar Mərkəzinin
rəhbəri, tarix üzrə fəlsəfə
doktoru

nin Rusiyanın strateji məqsədlərindən irəli gəlmiş xüsusi vurğulanır.

Oxuculara təqdim etdiyimiz bu kitabda da məhz tarixi sənədlər əsasında XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq baş vermiş hadisələrin, ermənilərin qanunsuz məskunlaşdırma, xalqımızın başına gətirilən soyqırımı və deportasiya siyasətlərinin qanlı izlərinə yenidən tarixi realiaqlar baxımından nəzər yetirilir.

Qeyd edilməlidir ki, XIX əsrin əvvəllərində və hətta XVIII əsrin sonlarında belə Azərbaycan xanlıqları ərazilərinə bu coğrafiyada izi belə olmayan erməni tayfalarının yerləşdirilməsi cəhdlərini görmək mümkündür.

Tarixçilərin ümumi fikrinə görə, ermənilərin Qafqazda müsəlman torpaqla-

rında yerləşdirilməsinə çar I Pyotrun vaxtında başlanıb və bu onun Qafqaz planlarının əsas tərkib hissələrindən biri idi.

"Belə ki, I Pyotr aydın şəkildə ermənilərin Azərbaycan torpaqlarında, xüsusilə Bakı ətrafında və Dərbənd şəhərinin mərkəzində yerləşdirilməsinin vacibliyini bildirmişdir. Məqsəd Rusiya İmperiyasının şərq siyasətini və gələcək işğalları həyata keçirmək üçün ermənilərdən daxilə iğtişələr və siyasi gərginliklər yaratmaq üçün istifadə etmək idi"2.

Bu hədəfə çatmaq üçün I Pyotr 10 noyabr 1724-cü il tarixli fərmanı ilə ermənilərin Qafqaza kütləvi köçünü təmin edib. "I Pyotrdan başlayaraq Rusiya hökmdarları ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsi siyasətini fəal şəkildə yürütməyə və "erməni amili"ndən istifadə edərək buradan yerli əhalinin - Azərbaycan türklərinin Cənubi Qafqazdan sıxışdırılıb çıxarılmasına çalışırdılar. Çünki bölgəni daha asanlıqla işğal etmək naminə çarizm tərəfindən aparılan bütün təbliğat işlərinə, rus çarlarının Azərbaycan xanlıqlarına ünvanladığı müraciət və manifestlərə baxmayaraq yerli əhali rusların Azərbaycana gəlişini (əslində işğal cəhdlərini) heç də isti qarşılamırdı... I Pyotrun Cənubi Qafqaza 1722-1723-cü illərdəki yürüşləri nəticəsində İranla bağladığı 12 sentyabr 1723-cü il tarixli Peterburq müqaviləsinə görə Xəzər yarı vilayətlər Rusiyaya təbə edildi.

(*Ardı gələn sayımızda*)

SƏSSİZ DEPORTASIYA QƏRBİ AZƏRBAYCAN-1960-70-Cİ İLLƏR

(*Əvvəli ötən sayımızda*)

Çox hallarda ermənilər özlərinə qarşı cinayət törədib azərbaycanlılara böhtan atırdılar. 1947-ci ildə Mikoyan rayonunun prokuroru Muradyanın bacısı oğlu Tevosu Düzəder deyilən sahədə öldürüldülər. Rayonun hüquq-mühafizə orqanları tökülüb gəldi. Tevosun Horbadığda olan bütün qohumları hadisənin ermənilər tərəfindən törədildiyini dedilər, hətta cinayəti törədənlərin kim olduğunu da bildirdilər, lakin rayonun hüquq-mühafizə orqanları kənddən iki nəfər azərbaycanlı - İdrisi və Əkbəri həbs etdilər. Bütün kənd camaatı ayağa qalxıb hadisənin ermənilər tərəfindən törədildiyini dedilər də, nəticəsi olmadı. Həbs edilən iki azərbaycanlının hərsinə 3 il iş verdilər. Beləliklə, onlar həbsdən qayıdandan sonra kəndi tərk etmək məcburiyyətində qaldılar.

Keçmişdə Horbadığ kəndində ruhani məktəbi olub. Bu məktəb Hacı Eyvazın bir göz otağında fəaliyyət göstərirdi. Müəllim kimi Şəhur rayonundan yüksək dini təhsili olan bir şəxs gətirilib. Müəllimin əmək haqqını isə valideynlər ödəyirdi. Ələyöz dərəsindən də valideynlər uşaqlarını gətirib həmin məktəbdə oxutdurarmışlar.

Sovet hökuməti qurulandan sonra, yəni təxminən 1925-30-cu illərdə ibtidai məktəb açılıb. Məktəb Həsənəli Ağarəyevin otağında yerləşib. İlk müəllim Dərələyəzin Qurtqulaq kəndindən olub. Kiçik yaşlı uşaqlara həmin məktəbdə dərs keçiblər. Savadsızlığı ləğv etmək üçün yaşlı adamlara isə evlərdə dərslər keçirilib. 1941-42-ci illərdə ibtidai məktəb 7 illik məktəbə çevrilib. Yeddillik məktəb 1967-68-ci ilə qədər fəaliyyət göstərirdi.

Tarix boyu Horbadığ camaatı maldarlıqla taxılçılıqla meyvəçiliklə arıçılıqla məşğul olub. Kənddə kolxoz qurulduqdan sonra tütünçülük

Qərbi Azərbaycan, Dərələyəz mahalı, Horbadığ kəndi

daha çox inkişaf edib.

Qeyd etdiyimiz kimi, Salsal qalası Horbadığ kəndinin qənşərində tikilmiş çox əzəmətli bir abidədir. Ələyöz dərəsinə gedən yol Hoşdun kəndində haçalanır. Sağ tərəfə gedən yol Ələyöz dərəsindəki kəndlərə, sol tərəfə gedən yol isə Horbadığ kəndinə gedir. Hər iki tərəfə gedən yolun ortasında hündür dağ yerləşir. Salsal qalası həmin dağın başında tikilib.

Qaladan baxanda Həsənkənd, Hosdun, Ələyöz, Erdəpin və Horbadığ kəndləri ələ bil adamın ayağının altında qalır. Qala hündür dağın zirvəsinə qonan əzəmətli qartal xatırladır. Sanki qala həmin kəndlərin keşiyini çəkir. Qalada heç bir erməni nişanəsi yoxdur. Horbadığ kəndi ilə qalanın arası hava yolu ilə 1 km-dən çox olmaz. Salsal qalasından şimala doğru həmin dağın üstündə "Qalaça" deyilən bir tikili də var. Həmin Qalaçada da erməni nişanəsi yoxdur.

Horbadığ kəndinin ətrafında iki azərbaycanlı kəndi olub. Onlardan biri təxminən 1 km aşağı Çoşalı dərəsinin başlanğıcında Çoşalı kəndi olub. Digəri isə kəndin sağ tərəfində yerləşən "Bağçacıq" deyilən ərazidə olub. Hər iki kəndin adları Zaven Korkodyanın "Sonuncu yüzillikdə (1831-1931) Sovet Ermənistanının əhalisi" kitabında xarabalığa çevrilən kəndlər sırasında getmişdir. Sabir Əsədovun "Ermənistan Azərbaycanlılarının tarixi coğrafiyası" (Bakı 1975) kitabında da Çoşalı və Bağçacıq kəndlərinin adları göstərilmişdir.

Horbadığ kəndində yaşayan azərbaycanlıların tarixən hamısı yerli (yəni Horbadıqlı) olublar. Ələyöz və Ağkənd dərəsindəki kəndlərdə bu və ya digər formada qohumluq əlaqəsi var.

Horbadığ kəndindən deportasiya olunan azərbaycanlıların ata-babaları uyuyan qəbiristanlığı ermənilər tam dağıdıb yerlə-yeksan

ediblər. Kənddə iki qəbiristanlıq olub. Kəndin girəcəyində yolu təmir edən zaman qəbirlər aşkar edilir. Qəbirlərin uzunluğu təxminən 2 metrə qədər idi. Bütün Horbadığ camaatı həmin qəbirləri görmək üçün oraya toplaşır və erməniləri məcbur edirlər ki, qəbirlərin üstünü örtünsünlər. Həmin yerdən 400-500 metr aşağı tərəfdə isə yolun üst tərəfində azərbaycanlıların ikinci qəbiristanlığı var idi. Azərbaycanlılar deportasiya edildikdən sonra erməni daşnaqları buldozərlə qəbiristanlığı dağıdıblar. Dərələyəzdə ermənilər azərbaycanlı kəndlərini dağıdıb xarabalığa çevirirdilər. O cümlədən, Horbadığ kəndini də yer üzündən silmək istəyirdilər, lakin buna nail ola bilmədilər. Horbadığ kəndini yaxınlıqda olan Erdəpin kəndinə birləşdirirlər. Horbadığ kəndinin əhatəsində olan bütün torpaqlara sahib olmaq istəyirdilər, kənddə yaşayan azərbaycanlılar buna imkan vermirilər. Kəndlər birləşən vaxtı Erdəpin kəndinin mal qarasını Horbadığda yaşayan azərbaycanlılar kəndin örüş yerinə qoymurdular. Dəfələrlə belə məsələlərə görə münafişələr, dava-dalaş olurdu. Horbadığın yaylalarında cıncıllıqlar olan yerdə buxanalar var idi. Kənddə yay vaxtı xəstə olanda gedib həmin buxanalardan buz gətirirdilər, ona görə də belə bir deyim var idi: "Kəndin aşağı hissəsində qarpız yetişir, yuxarı hissəsində isə xəstə üçün buz olur".

Kənddən 5-6 km yuxarı qalxdıqca Alp çəmənlikləri başlayır, hər daşın altından bulaq qaynayır, yaylaqlarda bitən gül-çiçək xəstə üçün dərman idi. Vaxtı ilə Dəmirtepədə bəslənən qoyun sürüsünün sorağı Şəkidən, Gəncədən gəlmiş. Çodarlar heyvan almaq üçün Dəmirtepa sürülərinin sorağına gəlirlərmiş. Dəmirtepanın hündür zirvəsindən baxanda Arpa çayının vadisi, Ağrı dağı və Dərələyəzin çox hissəsi görünür.

Deportasiyadan (1948-53) sonra Horbadığa

qayıdan əhali üçün yaşamağa heç bir şərait yaranmırdı. Tövlə halına salınmış evləri, məktəbi əhali yenidən təmir edib özünə şərait qurur. Bir neçə il əziyyət çəkən gənc və orta nəsil yenidən kəndi tərk etməyə məcbur olur. Ermənistan rəhbərliyinin azərbaycanlılara qarşı laqeyd münasibəti, heç bir şəraitin yaranmaması nə razılıq yaranırdı. Təhsil almaq üçün Bakıya gedən gənclər yenidən kəndə qayıtmaq istəmirdilər, çünki təhsil almalarına baxmayaraq, heç bir işlə təmin olunmurdular. Ermənilər qəsdən zişal azərbaycanlılara qarşı əvvəlcədən düşünülmüş hazır plan üzrə hərəkət edirlər. Beləki, müəllimləri yaşadığı ərazidən uzaq kəndlərə göndərirlər. Horbadığ kəndindən olan İsa müəllimi 70 km uzağa - Paşalıya göndərirlər. 1967-ci ildə Horbadığda artıq Azərbaycan məktəbi yox idi. Şagirdlər ələcsizlikdən qonşu kəndlərə gedib oxuyurdular. Buna baxmayaraq, yaşlı nəsil kəndi tərk etmək istəmirdilər.

Çox ağır şəraitdə yaşayan 12 azərbaycanlı ailə 1967-ci ilin noyabr ayında Horbadığ kəndini tərk etmək məcburiyyətində qalaraq Azərbaycanın müxtəlif rayonlarına köç etdi. Köç edən ailələrdən 7-si Qax rayonu Turacılı kəndində məskunlaşdı və hal-hazırda orada yaşayırlar. Ümumiyyətlə, bu kənd əhalisinin əksər hissəsi Salyanda, bir hissəsi Qax rayonu Turacılı kəndində, Bərdə rayonu Kələntərli kəndində, Şəmkir rayonu Çınarlı qəsəbəsində, bir hissəsi Şəhur rayonunda, bir hissəsi də Bakı və Sumqayıt şəhərlərində məskunlaşmışdır.

Məhəbbət
Məmmədov,
Qərbi Azərbaycan
Araşdırmaları
Mərkəzinin müvəkkili

Təsisçi və Baş redaktor

Mahirə Hüseynova

Baş redaktorun müavini

Leyla Calalova

Məsul katib

Məhəbbət Məmmədov

Redaksiya heyəti:

Fərrux Rüstəmov

İbrahim Bayramov

Könül Həsənova

Səməd Vəkilov

Cəlal Allahverdiyev

Azərbaycan Respublikası

Ədliyyə Nazirliyində

qeydiyyatdan keçmişdir.

Şəhadətnamə

№: CA61EF8114733BA

Ünvanımız:

Bakı şəhəri, Ü. Hacıbəyov

küçəsi 68

Qəzet redaksiyanın kompüter mərkəzində yığılıb, səhifələnmiş və "Azərbaycan Nəşriyyatı"

MMC-nin mətbəəsində

ofset üsulu ilə

çap olunmuşdur.

Tiraj: 200 Sifariş: 47